

საპენსიო უზრუნველყოფის მოდელების ტიპები

გიორგი გიგოლაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

ნატო გეგენავა
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

თანამედროვე მსოფლიოს განვითარებულმა სახელმწიფოებმა დიდი ხანია გააცნობიერეს საპენსიო სისტემის რეფორმირების აუცილებლობა, რომელიც ადეკვატური იქნება ცივილიზებული სამყაროს წინაშე არსებული ფინანსური, დემოგრაფიული და ეკონომიკური გამოწვევებისა. ბოლო ათწლეულების დემოგრაფიული ტენდენციის - სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდისა და ასევე, მოსახლეობის დაბერების პარალელურად, ბევრმა ქვეყანამ გაატარა ან ახლა ატარებს საპენსიო რეფორმას, რომელიც ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ დემოგრაფიული პრობლემის გადაწყვეტას არ ემსახურება და ქვეყნის შიგნით კაპიტალის ბაზრის განვითარების კატალიზატორადაც გვევლინება. საქართველოში საპენსიო სისტემის რეფორმის აუცილებლობა ბოლო წლების განმავლობაში სულ უფრო და უფრო აქტუალური ხდება.

ეფექტიანი საპენსიო სისტემის დანერგვის გარეშე საკმაოდ რთულია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება და მოქალაქეთა სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება. ამიტომაც საპენსიო სისტემის რეფორმა აუცილებელია ცივილიზებული სამყაროს წინაშე არსებული ფინანსური, დემოგრაფიული თუ ეკონომიკური გამოწვევების გასამკლავებლად. ბევრმა ქვეყანამ გაატარა ან ახლა ატარებს ისეთ საპენსიო რეფორმას, რომელიც ქვეყნის შიგნით კაპიტალის ბაზრის განვითარებას უწყობს ხელს.

საკვანძო სიტყვები: პენსია, საპენსიო სისტემა, დასაქმება, საპენსიო უზრუნველყოფის მოდელების ტიპები, საპენსიო უზრუნველყოფა

TYPES OF PENSION PROVISION MODELS

Giorgi Gigolashvili

Phd student of GTU

Nato Gegenava

Associate professor of GTU

RESUME

The developed states of the modern world have already understood the need to reform the pension system, which will be adequate for the financial, demo-

graphic and economic challenges facing the civilized world. Along with the demographic trend of the last decades - the increase in life expectancy and also the aging of the population, many countries have implemented or are currently implementing pension reform, which in many cases not only serves to solve demographic problems, but also acts as a catalyst for the development of the capital market within the country. The need to reform the pension system in Georgia is becoming more and more relevant in recent years.

One of the important components of the state's social policy is the country's pension system. Without the introduction of an effective pension system, it is quite difficult to develop the country's economy and improve the social condition of citizens. That is why the reform of the pension system is necessary to deal with the financial, demographic and economic challenges facing the civilized world. Many countries have implemented or are currently implementing pension reforms that promote the development of domestic capital markets.

Keywords: Pension, Pension System, Employment,

* * * *

საპენსიო რეფორმის არის მთავრობის გეგმა საპენსიო სისტემის გასაუმჯობესებლად და ასახავს გრძელვადიან რისკებს და ითვალისწინებს ქვეყანაში არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ რეალობას. რეფორმის მიზანია არსებული პენსიონერების უკეთ დაცვა სიღარიბისგან, ინდექსაციის მეშვეობით, რაც გარანტირებულად უზრუნველყოფს პენსიონერის მსყიდველუნარიანობის დონის შენარჩუნებას; მომავალი თაობის პენსიონერების უფრო მაღალი საპენსიო შემოსავლით უზრუნველყოფა, რომელიც პირდაპირპროპორციულად დაკავშირებული იქნება დასაქმების პერიოდში მიღებულ შემოსავალთან და საპენსიო ფონდის მოგებასთან. კერძო საპენსიო სისტემა საშუალებას მისცემს დასაქმებულ მოქალაქეებს უკეთ დაგეგმონ საპენსიო ასაკი და არ იყვნენ დამოკიდებული მხოლოდ სახელმწიფო დაფინანსებაზე და შეძლონ გარკვეული თანხის მობილიზება საპენსიო ასაკის დადგომამდე.

რეფორმის საჭიროება გამომდინარეობს ნეგატიური ფაქტორებიდან, როგორცაა: საპენსიო

ასაკში მყოფი მოსახლეობის რაოდენობრივი ზრდა, შობადობის კოეფიციენტის შემცირება, სამუშაო ასაკში მყოფი მოსახლეობის კლება, მიგრაციული პროცესები და ა.შ. არსებული სისტემის ანალიზი გვაჩვენებს, რომ მხოლოდ სახელმწიფო დაფინანსების ხარჯზე საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში შეუძლებელია არსებული ჩანაცვლების კოეფიციენტის შენარჩუნება ან გაუმჯობესება. კერძო დაგროვებითი მოდელი საპენსიო სისტემის დამატებითი კომპონენტი იქნება, რომელიც ხელს შეუწყობს ჩანაცვლების კოეფიციენტის მნიშვნელოვან ზრდას.

საპენსიო სისტემის არსებობა შესაძლებელს გახდის უკეთ განისაზღვროს სოციალური პენსიის ფუნდამენტური პრინციპი, რაც გულისხმობს საპენსიო ასაკში მყოფი მოსახლეობის სიღარიბისგან დაცვას. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად მნიშვნელოვანია, სოციალური პენსია არ ჩამოუვარდებოდეს საარსებო მინიმუმს და ასევე, პენსია გაიზარდოს მინიმუმ ინფლაციის პარალელურად ან ინფლაციაზე მეტად მაღალი ეკონომიკური ზრდის შემთხვევაში.

გარდა ამისა, კერძო დაგროვებით საპენსიო სისტემას გააჩნია ეკონომიკის მასტიმულირებელი ეფექტი. კერძო დანაზოგების ზრდა, რაც ნიშნავს გრძელვადიანი ფინანსური რესურსის მობილიზებას, მნიშვნელოვნად ხელს შეუწყობს ადგილობრივი კაპიტალური ბაზრის განვითარებას და საბოლოო ჯამში დადებითად აისახება ეკონომიკურ ზრდაზე.

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან საპენსიო უზრუნველყოფის სხვადასხვა მოდელები მოქმედებს. ყველა ეს მოდელი სამ მსხვილ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს, რომლებსაც განვიხილავთ დეტალურად.

საპენსიო უზრუნველყოფის სოლიდარულ პრინციპზე დამყარებული მოდელი

საპენსიო რეფორმის განხორციელების პროცესში რისკი ძალიან ბევრია და სწორედ ამ რისკების ადეკვატურ მართვაზეა დამოკიდებული ამ რეფორმის წარმატების სანინდარი. საპენსიო აქტივების მართვაში ზედმეტი რეგულაციები ან რეგულაციების გარეშე დატოვება - ორივე უკიდურესობისაგან თავი უნდა დავიზღვიოთ და საპენსიო ანგარიშის მფლობელს მივცეთ თავისი “ღირსეული სიბერის” დანაზოგების გამჭვირვალედ მართვის შესაძლებლობა.

აღნიშნული მოდელის მოქმედების პირობებში საპენსიო გასაცემლები ფინანსდება შრომისუნარიანი მოსახლეობიდან გადასახდელების მეშვეობით. ამ მოდელის ნაირსახეობად შეგვიძლია ჩავთვალოთ, როდესაც სახელმწიფო პირდაპირ აფინანსებს საპენსიო გასაცემლებს ბიუჯეტის სა-

ხსრებიდან. ინფლაციისა და ეკონომიკური ზრდის პირობებში, როგორც წესი, იზრდება შრომის ანაზღაურების და, შესაბამისად, საპენსიო ანარიცხების ოდენობაც. პენსიების ინდექსაცია კი ტრადიციულად შრომისუნარიანი მოსახლეობის ჯამურად გადახდილი თანხის ზრდის ხარჯზე ხდება. თუმცა, ამ მოდელს მნიშვნელოვანი რისკები ახლავს თან. უპირველესად ის, რომ მოსახლეობის დაბერების კვალობაზე მნიშვნელოვნად იცვლება შრომისუნარიანებისა და პენსიონერების თანაფარდობა. შედეგად, ჯამური ანარიცხების ოდენობა პენსიების დონის შესანარჩუნებლად არასაკმარისი ხდება, ინდექსაცია ვეღარ ხორციელდება და პენსიის ოდენობა შრომის ანაზღაურებასთან მიმართებით მცირდება, რაც პენსიების კლების წინაპირობაა. ამავე დროს, როგორც ბევრი ქვეყნის გამოცდილებამ ცხადყო, არანაკლები რისკია ნაციონალური მთავრობების ან მთავრობაში მოსვლის მოსურნე პოლიტიკური დაჯგუფებების პოლიტიკური პოპულიზმი, რომელებიც საპენსიო პრობლემატიკას ხშირად იყენებს პოლიტიკური მხარდაჭერის მოსაპოვებლად. შედეგად, ხშირად მთავრობები ნიშნავენ ან ზრდიან პენსიებს მისი გრძელვადიანი დაფინანსების წყაროს განსაზღვრის გარეშე და გრძელვადიანი რისკების გაუთვალისწინებლად.

საპენსიო უზრუნველყოფის დაგროვებით პრინციპზე დამყარებული მოდელი

ეს მოდელი გულისხმობს პენსიის დაგროვების ინდივიდუალურ ხასიათს, პენსიის ოდენობა დამოკიდებულია საპენსიო შენატანის სიდიდესა და საპენსიო ფონდების მიერ განხორციელებული საინვესტიციო სტრატეგიის წარმატებასა და ფინანსურ მაჩვენებლებზე. დაგროვებით მოდელს ეკონომიკის ზრდის ციკლისა და განვითარებული ფინანსური ბაზრის პირობებში ახასიათებს მდგრადი ზრდა, როცა დაბანდებიდან მიღებული სარგებელი აღემატება ინფლაციისა და ხელფასების ზრდას. ამავდროულად, „დაგროვების“ წილის ზრდა მშპ-ში ქმნის მყარ სტიმულს ეკონომიკის ზრდისთვის. თუმცა, თვალსაჩინოა დაგროვებით პრინციპზე დამყარებული საპენსიო მოდელისთვის დამახასიათებელი რისკებიც. უპირველესად ის გარემოება, რომ ეკონომიკის ციკლური ბუნებიდან გამომდინარე, ზრდა არ არის ყოველთვის შეუქცევადი. ეკონომიკის ვარდნის და უკანასკნელ პერიოდში მომრავლებული კრიზისების პირობებში დაგროვილი რესურსი შეიძლება გაუფასურდეს კაპიტალის ბაზრის ინსტრუმენტების ფასის კლების გამო. ამავდროულად, დაგროვებითი საპენსიო სისტემის მონაწილეები უფრო მაღალი ხარისხით არიან დაუცველნი საბაზრო რისკებისა და ინფლაციისგან.

საპენსიო უზრუნველყოფის შიდა პრინციპები დამყარებული მოდელი

ეს მოდელი გულისხმობს გარკვეული ელემენტების შეჯერებას როგორც სოლიდური, ასევე დაგროვებითი საპენსიო სქემების მოდელებიდან. ამგვარი მიდგომა ნაწილობრივ ამცირებს რისკებს და ზრდის მოქნილობას საპენსიო უზრუნველყოფაში სახელმწიფო და კერძო სექტორების მონაწილეობის მოცულობის განსაზღვრისას. შერეული მოდელის არსებობა კრიზისის დროს ასევე შესაძლებელს ხდის რისკის გადანაწილებას საპენსიო

სქემებს შორის. თუმცა, ამ მოდელსაც ახლავს არსებითი რისკები. კერძოდ, პრობლემას წარმოადგენს საპენსიო უზრუნველყოფის სქემაში მონაწილეთა აქტივობისა და პასუხისმგებლობის პროპორციის და, შესაბამისად, სახელმწიფო ხარჯებისა და კერძო სექტორის კონტრიბუციის ეფექტიანად განსაზღვრა. ამავე დროს, სახელმწიფოსა და კერძო სექტორების ინტერესების კონფლიქტის შემთხვევაში, შერეული მოდელი ამცირებს სისტემის მოქნილობასა და საპენსიო უზრუნველყოფის სისტემის ეფექტიანობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანანიაშვილი ი., არადაკვირვებადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების შეფასებისა და ანალიზის მოდელები, ეკონომიკა და ბიზნესი. 2014, #5
2. ბერიძე თ., ეკონომიკური ზრდა და ეკონომიკური განვითარება: რაოდენობრივი და თვისებრივი განსაზღვრულობა. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. შრომები. ტ.10 გამომცემლობა „სიახლე“
3. გელაშვილი ს., ეკონომიკური პროცესების სტატისტიკური პროგნოზირება. სახელმძღვანელო. გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2012.
4. ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი (EPRC) თბილისი, 2013წ
5. იაკობაშვილი ა. Europe for georgia-საპენსიო რეფორმის დიზაინი და იდეოლოგია, 2018, <http://eugeorgia.info/ka/articleblog/62/sapensio-reformis-dizaini-da-ideologia/>
6. საქართველოს საპენსიო რეფორმა - არსებული სოციალური საპენსიო სისტემის მოდიფიკაცია და კერძო დაგროვებითი საპენსიო სისტემის დანერგვა - საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო - 2016 წ.
7. http://www.economy.ge/uploads/ecopolitic/sapensio/Goverment_Report_on_pensions_Final_GEO.pdf (ბოლოს გადამოწმებულია 29.09.2023)